
Otto Gerdina

Mehkejšje izrazoslovje ali na starosti utemeljena socialna varnost¹

POVZETEK

Čeprav je večina izrazov, ki jih uporabljamo za naslavljanje starih ljudi v vsakdanjem besedišču, prikladna, so lahko zaradi njihove splošnosti staristični. Starizem je v naši kulturi kljub močni razširjenosti v večji meri neopažen, k čemur prispeva tudi nereflektirana uporaba jezika. V Sloveniji se od leta 2019 vse več razpravlja o potrebi po premišljeni uporabi jezika za opisovanje starosti, na kar kažejo tudi vse pogostejše okrogle mize, novinarski prispevki in institucionalni odzivi glede izrazoslovja za naslavljanje starih ljudi. Način, na katerega govorimo o starih ljudeh, ne vpliva le na to, kako jih vidimo, ampak tudi na to, kako jih obravnavajo politike in zakonodaja, katere prakse se vzpostavijo pri zagotavljanju formalne oskrbe in kako stari ljudje izkusijo svet. Prispevek razpravo o naslavljanju starih ljudi umešča v družbenopolitični kontekst in pod vprašaj postavlja pogosto trditev, da je oznaka starejši ljudje edina primerna oznaka za naslavljanje starih ljudi. Preko dilem povezanih s samo opredelitvijo starosti in hierarhičnim razvrščanjem življenjskih obdobij z vidika delovne etike, ki vrednoti človekovo življenje glede na njegovo vlogo v procesu produkcije, prispevek argumentira, da izraz starejši ljudje ni neproblematičen. Negativnih starostnih stereotipov rešuje zmožne, dejavne, v veliki meri neodvisne in zdrave stare ljudi, v nemilosti pa pušča vse, ki ne morejo ali ne želijo slediti idealom učinkovitosti, produktivnosti in neodvisnosti. Še več, stare ljudi približuje srednjim letom, s čimer odpira prostor za potencialno ukinjanje mnogih obstoječih starostnih varoval.

Ključne besede: raba jezika, izrazoslovje, privilegij srednjih let, opredelitev starosti, stari ljudje

AVTOR

Dr. Otto Gerdina je raziskovalec na Fakulteti za družbene vede in direktor zavoda OPRO. Deluje na področju sociologije staranja, kjer se trenutno ukvarja s problemom revščine v starosti, medijskimi reprezentacijami starosti, starizmom, ter javnimi stališči povezanimi s starostjo, staranjem in starimi ljudmi.

ABSTRACT

Softer terminology or old-age-based social security

¹ Besedilo nadgrajuje prispevek *Stari, starejši, seniorji, starostniki ali ostareli? Sociološki razmislek o terminološki zagati*, ki je bil predstavljen na letnem srečanju Slovenskega sociološkega društva 2022 Socio-ekološka transformacija v Ljubljani (glej Gerdina, 2022).

Although most of the terms we use to describe old people are appropriate in everyday vocabulary, their commonality can make them ageist. Ageism goes largely unnoticed in our culture, despite its high prevalence, and the unreflective use of language contributes to this. In Slovenia, since 2019, there has been a growing debate on the need for a more thoughtful use of language to describe old age, as evidenced by the increasing number of discussion panels, journalistic articles and institutional responses on the terminology used to address old people. The way we talk about old people affects not only how we see them, but also how they are treated in policies, legislation, what practices are put in place in the provision of formal care and how old people experience the world. The paper places the debate on addressing old people in a socio-political context and challenges the increasingly common claim that the softer label of older people is the only appropriate label to refer to old people. Through the dilemmas related to the very definition of old age and the hierarchical classification of life stages in terms of a work ethic that values human life according to its role in the production process, the paper argues that the term older people is not unproblematic. It rescues the able, active, largely independent and healthy old people from negative age stereotypes, while leaving those who are unable or unwilling to pursue the ideals of efficiency, productivity and independence out of the picture. Moreover, it brings the old people closer to middle age, opening up the potential space for the removal of many existing old-age protections.

Keywords: language use, terminology, middle-aged privilege, definition of old age, old people

AUTHOR

Otto Gerdina, PhD, is a researcher at the Faculty of Social Sciences and Director of OPRO institute. He specializes in the sociology of ageing, where his current research focuses on the problem of poverty in old age, media representations of old age, ageism, and public attitudes related to old age, ageing and old people.

1 TEŽAVNO OPREDELJEVANJE STAROSTI

Če želimo vedeti, kako naslavlјati stare ljudi, moramo najprej ugotoviti, kdo so stari ljudje; to pa od nas zahteva, da vsaj okvirno odgovorimo na vprašanj, kaj je starost in kdaj se začne.

Začnemo lahko z ugotovitvijo, da ne obstaja ena sama vrsta starosti. Hojnik-Zupanc (1997) denimo loči tri vrste starosti: biološko, kronološko in psihološko. Prvo opredeljuje s posameznikovimi telesnimi in duševnimi zmožnostmi, drugo z rojstnim datumom, tretjo pa z prepletom osebnih in družbenih dejavnikov.

Biološko se proces staranja povezuje s postopno degeneracijo tkiv in propadanjem celic. Podobno tudi v medicini biti star pomeni biti telesno opešan,

telesna opešanost pa je znak starosti (Katz, 1996). Toda, kot opozarja de Beauvoir, se človekova fizična moč, odpornost in telesne sposobnosti večajo le nekje do dvajsetega leta. Po dvajsetem in predvsem po tridesetem letu se že začnejo pojavljati nepovratne in negativne spremembe v organih. In vendar tridesetletnikov nimamo za stare ljudi. Dokler se biološke pomanjkljivosti pojavljajo občasno in dokler jih lahko z družbenimi viri uspešno blažimo, navadno ne govorimo o starosti. Šele ko dobijo večje razsežnosti in ko jih osebe z lastnimi in družbenimi viri ne zmorejo več učinkovito nadomeščati, jih začnemo povezovati s starostjo (de Beauvoir, 2018). To pa hkrati pomeni, da je izkušnja starosti ne le biološko, temveč tudi in predvsem družbeno dejstvo.

Kronološka starost je zgolj količina časa, ki je pretekla od rojstva. Pogosto opredeljuje stare ljudi kot starejše od 55, 60 ali 65 let, kar pomeni, da zanemarja tako raznolikost med enako starimi ljudmi (npr. med vsemi 60. letniki) kot tudi med starimi ljudmi, ki so različno stari (npr. med 60. in 80. letniki). Nekateri raziskovalci problem rešujejo tako, da starost razdelijo na podkategorije. V socialni gerontologiji se je denimo uveljavila Gilleardova in Higgssova (2010) konceptualizacija starosti, sestavljena iz tretjega in četrtega življenjskega obdobja. Tretje življenjsko obdobje pomeni obdobje umika od plačanega dela, v katerem lahko ljudje uživajo v dejavnem življenju in dobrem zdravju. Četrto življenjsko obdobje pa opredeljujejo vse večje zdravstvene težave in vse manj družbenega sodelovanja. Prvo obdobje označuje »dobra« starost, ki je zdrava, krepostna, dejavna in v katerem se lahko ljudje zanašajo nase, drugo pa »slaba« starost z vrsto bolezni, odvisnosti in prezgodnjih smrti. Pri nas je Pečjak (2007) na kronološki podlagi starost razdelil na ljudi v poznih srednjih letih, ki so stari med 55 in 64 let, mlajše stare, ki so stari med 65 in 74 let; srednje stare, ki so stari med 75 in 84 let; in stare, ki so dosegli visoko starost in so starejši od 85 let. Ampak ta obdobja nam dajo bolj jasno sliko zgolj na ravni povprečij, še vedno pa se v vsaki od teh skupin skriva neverjetna raznolikost glede psihosocialnih zmožnosti, življenjskega zadovoljstva, ekonomskega statusa ali izkušenj (Ferraro, 2018). Ključni problem kronološke opredelitve starosti je, da ni zelo koristna. Raziskava, ki so jo opravili Belsky in drugi (2015) je denimo ugotovila, da se je biološka starost 1037 prebivalcev Nove Zelandije, ki so bili vključeni v študijo pri 38 (kronoloških) letih, gibala med 28 in 61 let. Kljub njeni nenatančnosti pa je kronološka starost nujno zlo za vse, ki želijo na podlagi obstoječih baz podatkov smiselno operacionalizirati stare ljudi.

V psihološkem smislu je opredelitev starosti povezana s posameznikovim dojemanjem starosti in je odvisna od tega, kako starega se počuti. Iz tega zornega kota se starost začne takrat, ko se človek smatra za starega. Toda raziskave, ki jih je opravil Mead (1997), so že zdavnaj pokazale, da sami oblikujemo lastna pojmovanja o sebi, ki temeljijo na izjavah in obnašanju drugih, ki se nanašajo na

nas. Kar pomeni, da se bomo ljudje začeli počutiti stare, ko nas bodo drugi začeli obravnavati kot stare ljudi in bomo ponotranjili, da nas vidijo tako.

Težave pri opredelitvi pojma starosti izpostavljajo temeljni problem glede določanja starosti v gerontologiji. V nasprotju s feminizmom, ki je vzpostavil razlikovanje med biološkim (ang. sex) in družbenim spolom (ang. gender), gerontologija ni razvila izrazja, ki bi ločevalo družbene in biološke vidike starosti. Naslednja težava je v dejstvu, da čeprav lahko govorimo o s starostjo povezanih spremembah, ki so povezane z delitvijo celic (Hayflick in Morehead, 1961), reakcijskim časom (de Beauvoir, 2018) ali z družbeno participacijo (Tornstam, 2017), staranje samo po sebi ni vzrok teh sprememb. Čeprav s starostjo povezane spremembe bolje kot kronološka starost pojasnijo biološki, nevrološki, kognitivni, družbeni in kulturni procesi, ki so povezani s staranjem (Ferraro, 2018), se pri opredeljevanju starosti še vedno najpogosteje uporablja kronološka starost.

2 PRIVILEGIRANA POZICIJA SREDNJIH LET

Dojemanje staranja kot neugodne in nepovratne spremembe ni vrednotno nevtrarno. Fizični in psihološki procesi, ki jih povezujemo s starostjo (npr. počasnost pri gibanju, težave s spominom, počasnejša odzivnost) so neugodni zgolj v odnosu do prevladujočih družbenih norm in vrednot, ki so povezane s srednjimi leti, denimo produktivnost, neodvisnost in učinkovitost, ter učinkujejo na ljudi v vseh fazah življenja.

Hierarhija življenjskih obdobjev je postavljena v skladu s prevladujočo zahtevo delovne etike, ki vrednoti človekovo življenje glede na njegovo vlogo v procesu produkcije. Ker so ljudje na obeh koncih starostnega spektra najmanj ekonomsko produktivni, imajo nižji družbeni status (Applewhite, 2017). Najvišje mesto v starostni hierarhiji po tem kriteriju pripada ljudem v srednjih letih, kar potrjujejo rezultati četrtega vala Evropske družboslovne raziskave, po katerih imajo v Evropi najvišji status tisti, ki so stari 40 let, najnižjega pa tisti, ki so stari 20 in 70 let (Jowell, 2009). Vodilna vloga srednjih let na življenjskem kontinuumu je razvidna tudi iz dejstva, da starost v srednjih letih navidezno ne igra nobene vloge, vsaj ne v obsegu, kakor pred vstopom v odraslost in po vstopu v starost (van Dyke 2016).

Konstrukcija življenja v srednjih letih ignorira in zamolči osnovno ranljivost, medsebojno povezanost in medsebojno odvisnost vsakega človeka zato, da lahko diskreditira mlade in stare ljudi, ki pogosteje potrebujejo pomoč. Povedano drugače, negativni stereotipi odvisnosti v pozni starosti se neprenehoma hranijo s to namišljeno normo neodvisnosti, ki prikriva odnosni značaj in medsebojno odvisnost vsakega človeka skozi celoten življenjski potek. Če univerzalni izvori človeške ranljivosti ne bi bili zakriti, tudi tisti, ki se zanašajo na druge, ne bi bili več videni kot »abnormalni ali odklonski, temveč kot specifična pojavna oblika

te eksistencialne medsebojne povezanosti človeških življenj» (van Dyke, 2016, str. 116).

3 O BESEDIŠČU ZA NASLAVLJANJE STARIH LJUDI

Ker svet razumemo prek skupnega ustvarjanja pomena in vzpostavljanja realnosti, je jezik pomemben način izražanja. Zagata, s katero se soočamo pri naslavljanju starih ljudi, odraža odnos do starosti in starih ljudi, saj izhaja iz potrebe, da bi se izognili bodisi neposrednemu stigmatiziranju bodisi nelagodju, ki nastaja ob oznaki star človek. Način, na katerega govorimo o starih ljudeh, ne vpliva le na to, kako jih vidimo, ampak tudi na to, kako jih obravnavajo politike, zakonodaja, katere prakse se vzpostavijo pri zagotavljanju formalne oskrbe in kako stari ljudje izkusijo svet (Gerdina, 2022). V Sloveniji se od leta 2019 vse več razpravlja o potrebi po premišljeni uporabi jezika za opisovanje starosti, na kar kažejo tudi vse pogostejše okrogle mize, novinarski prispevki in institucionalni odzivi glede izrazoslovja za naslavljanje starih ljudi. Uveljavlja se konsenz, da oznaki seniorji in ostareli za osebe starejše od petinšestdeset let, nista primerni. Čeprav je iz jezikoslovnega zornega kota beseda starostniki povsem ustrezna, njena uporaba zaradi vse bolj negativnih konotacij besede ni več priporočena. Ostaja še dilema stari ali starejši, glede katere se širi prepričanje, da je oznaka starejši ljudje edina primerna oznaka za stare ljudi, kar je, kot opozarja Ramovš (2003), ironično, saj starejši dobesedno pomeni starejši od starega.

Razpravljalci, ki zagovarjajo uporabo izraza starejši ljudje ali starejši odrasli poudarjajo, da je izraz najbolj primeren, saj a) poudarja, da je starost kontinuum (vedno se najde nekdo, ki je od osebe mlajši ali starejši); b) je pomensko širši in v večji meri kot druge sopomenke odraža raznolikost starih ljudi; c) je v primerjavi z drugimi sopomenkami nevtralnejši; in č) ga stari ljudje doživljajo pozitivneje kakor druge sopomenke.

Vendar iz razprav ni povsem jasno, kako lahko oznaka oziroma samo poimenovanje starih ljudi zamegljuje razlike med ljudmi v zadnjem življenjskem obdobju. Zamegljevanje razlik med različnimi ljudmi namreč izhaja iz procesa kategorizacije in opredelitve starosti, ne pa iz njenega poimenovanja. Tudi domnevno večja pomenska širina ni jasna, na primer, če z izrazom starejši ljudje razumemo vse, ki lahko uživajo dejavno življenje in dobro zdravje, iz opredelitve izključujemo vse, ki se soočajo z vse večjimi zdravstvenimi težavami in manjšo družbeno vključenostjo. Tudi če sprejmemo, da beseda starejši ljudje nakazuje na večjo raznolikost starih ljudi kot denimo oznaka stari ljudje, je to samo v odnosu do domnevno manjše raznolikosti v pozni starosti, ko se zgostijo vsi negativni starostni stereotipi.

Če oznaka starejši ljudje poudarja izbiro, avtonomijo, samoizražanje in porabo značilno za tretje življenjsko obdobje, potem hkrati izključuje četrto življenjsko

obdobje. Ljudje v pozni starosti, ki potrebujejo pomoč drugih in se spoprijemajo z zmanjšano avtonomijo, so izključeni iz na novo vzpostavljene skupine starejših ljudi. So tisti, ki so »resnično« stari, to je posamezniki z omejeno družbeno močjo, s statusom in z državljanskimi pravicami (odvzeta jim je na primer poslovna sposobnost). Šele s to izključitvijo se lahko oznaka starejši ljudje poveže s pozitivnimi podobami. Biggs (2004, 1997) na primer opaza, da nekateri ljudje v tretjem življenjskem obdobju prelagajo »starost« tako, da prevzemajo življenjski slog, ki temelji na potrošniški kulturi, uperjeni v boj s staranjem. To zmanjšuje možnost za identifikacijo s starostjo in z drugimi starimi ljudmi ter poganja močno komercializiran boj proti starosti. Izraz starejši ljudje je torej prijaznejši od starih ljudi samo zaradi izključitve pozne oziroma »resnične« starosti. Vpeljava izraza starejši ljudje v tem pogledu ne rešuje povezovanja starosti z negativnimi stereotipi, temveč zgolj odriva te stereotipe na vse poznejšo starost in večja razliko med »neodvisnimi« starejšimi ljudmi in »odvisnimi« starimi ljudmi.

Še več, izraz starejši ljudje kvečjemu relativizira mejo starosti na subjektivni ravni, saj je beseda starejši ljudje vedno v odnosu do nečesa, kar vzamemo kot osnovo za primerjavo. Pri starostnih kategorijah so zlati standard za primerjavo ljudje v srednjih letih, saj v odnosu do srednjih let opredeljujemo vsa druga življenjska obdobja (van Dyke, 2016). Ker so srednja leta prav tako fleksibilno in nedoločeno obdobje, izraz starejši ljudje obljublja nadaljevanje srednjih let vse do pozne starosti, kar je na prvi pogled privlačno, a ne upošteva, da enačenje starosti s srednjimi leti lahko pomeni tudi izenačitev pravic in dolžnosti z ljudmi v srednjih letih. Če se srednja leta in starost ne razlikujeta, potem ni več jasno, zakaj naj bi bili stari ljudje upravičeni do ugodnosti, kot je denimo pravica do starostne pokojnine. Zanikanje ranljivosti in večjih socialnih tveganj v starosti, ki je implicitna v izrazu starejši ljudje, je voda na mlin neoliberalnim politikam, ki skušajo zmanjšati obseg socialne države na raven iz konca 19. stoletja, ko so bili miloščine deležni le tisti, ki brez nje niso mogli preživeti.

Najmočnejši argument zagovornikov uporabe izraza starejši ljudje je, da stari ljudje sami menijo, da je oznaka starejši ljudje primernejša od oznake stari ljudje. Tudi če prezremo dejstvo, da v Sloveniji še ni bila opravljena nobena raziskava na reprezentativnem vzorcu, ki bi slednje empirično potrjevala in sprejememo zgornji argument, mu lahko oporekamo na podlagi dejstva, da ljudje oblikujemo lastna pojmovanja o sebi, ki temeljijo na izjavah in obnašanju drugih, ki se nanašajo na nas (Mead 1997). Ker so stari ljudje del družbe, ki zanika in tabuizira starost, so pogosto tudi sami nosilci negativnih predstav o starosti: »Kolektivna tabuizacija starosti predvsem onemogoča sami stari generaciji, da bi si sproščeno priznala starost in jo sprejela. Ker je ne sprejme, ne more videti tistih posebnih življenjskih možnosti in nalog, ki so značilne samo za starost, ampak se mora siliti v videz življenjskega sloga, doživljanja in vedenja, ki je značilen za mladost in za srednja leta življenja« (Ramovš, 2003, str. 56). Stari ljudje torej niso nič bolj kot druge

starostne skupine odporni, ko pride do negativnih stereotipov in predsodkov o starosti. Njihove preference so odraz okolja in dokler bo okolje negativno gledalo na starost, jo bodo tudi sami negativno doživljali in bolj naklonjeno gledali na tisto oznako za starost, ki je od starosti najbolj oddaljena: »Stari so edina družbena skupina, za katero vemo, da kaže tako močan negativen odnos do lastne skupine kot tisti zunaj nje« (Levy and Banaji, 2002, str. 67). Njihove presoje izrazov za označevanje starosti so tako lahko prav toliko staristične kakor presoje katerekoli druge starostne skupine.

V zadnjem času se vse pogostejše pojavljajo pobude, da bi izraze kot so stari, seniorji, starostniki in ostareli zamenjalo z navidezno politično sprejemljivejšimi besedami, ki le posredno nakazujejo, da je oseba stara oziroma, da se približuje starosti, kar že samo po sebi nakazuje nelagodje, ki ga povzroča stigma starosti v sodobni družbi. V trenutnih razpravah je precej enostransko slišati, da je izraz starejši ljudje edini današnjemu času primeren, spoštljiv in nežaljav izraz za naslavljanje starih ljudi, saj namesto stanja implicira, da je staranje proces, bolj odraža heterogenost starih ljudi in je manj povezan z negativnimi starostnimi stereotipi. Toda že sama potreba po uvajanju politično sprejemljivejše terminologije za označevanje starih ljudi je utemeljena na starostnih stereotipih nemoči in šibkosti, zaradi katerih sploh predpostavljamo, da moramo za naslavljanje starih ljudi uporabljati mehkejše besedišče, da jih ne bi užalili. Snov je na okrogli mizi O besedah o starejših ne brez starejših izpostavil, da se je v iz istega razloga prenehal uporabljati izraz starci, ki ga je sredi dvajsetega stoletja nadomestil politično sprejemljivejši izraz starostnik, utemeljenem po zgledu besede mladostnik, ki se je pojavila že sto let prej (Fajfar, 2021). Po nekaj desetletjih uporabe so se nanj nalepili enako negativni stereotipi, kot so prej spremljali izraz starec (Zbornik F3ŽO, 2021). Čeprav si vsak zasluži, da se ga naslavlja kot cenjenega člana družbe, se zdi, da politična sprejemljivost samo prikriva dejstvo, da za veliko problemov, s katerimi se spoprijemajo stari ljudje, družba še ni našla novih rešitev.

4 SKLEP

V tem prispevku sem želel poudariti, da izraz starejši ljudje ni neproblematičen, saj ne zmanjšuje povezanosti starosti z negativnimi stereotipi, temveč jih zgolj prestavlja v vse višjo starost in posledično ustvarja delitev med starimi ljudmi v tretjem in četrtem življenjskem obdobju. Negativnih starostnih stereotipov rešuje zmožne, dejavne, v veliki meri neodvisne in zdrave stare ljudi v tretjem življenjskem obdobju, v nemilosti pa pušča vse, ki ne morejo ali ne želijo slediti idealom učinkovitosti, produktivnosti in neodvisnosti v četrtem. Pravzaprav oznaka star šele z vpeljavo besede starejši postane izraz za slabotno in opešano telo četrtega življenjskega obdobja. Kar je delno tudi razlog, da »se zdi nekaj grdega in sramotnega, če priletnega človeka imenujemo star človek. In vendar

je beseda star povsem nevtralen izraz za tretje življenjsko obdobje, enako kakor beseda mladost za prvo ali srednja leta za drugo« (Ramovš, 2003, str. 53).

Največjo potencialno nevarnost približevanja starosti srednjim letom oziroma zmanjševanja družbenega razlikovanja med ljudmi v srednjih letih in tistimi v tretjem življenjskem obdobju lahko vidimo v tem, da se s tem odpira prostor za spremembo v organizaciji in regulaciji družbe z vidika povprečnega pripadnika srednjih let in ukinjanje mnogih obstoječih starostnih varoval. Po tem distopičnem scenariju v tretjem življenjskem obdobju ne bomo več srečevali upokojujencev temveč posamezne trgu podvržene državljanke, ki jih odlikuje to, da delujejo »kot ,odrasli delavci«, ,odrasli potrošniki«, ,odrasli podjetniki«, ,odrasli prostovoljci« oziroma so vključeni v katerokoli (ekonomsko in družbeno) produktivno dejavnost za odrasle« (Lessenich, 2015, str. 174).

VIRI IN LITERATURA

- Applewhite Ashton (2017). *Lepota let: manifest proti starizmu*. Nova Gorica: Eno.
- Belsky, Daniel W. in drugi (2015). *Quantification of biological aging in young adults. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, letnik 112, št. 30, str. 4104–4110.
- Biggs Simon (1997). Choosing not to be old? Masks, bodies and identity management in later life. V: *Ageing and Society*, letnik 17, št. 5, str. 553–570.
- Biggs Simon (2004). New ageism: Age imperialism, personal experience and ageing policy. V: Daatland Svein Olav in Biggs Simon (ured.). *Ageing and diversity*. Bristol: The Policy Press, str. 95–106.
- de Beauvoir Simone (2018). *Starost I: Stališče zunanosti*. Ljubljana: OPRO, Zavod za aplikativne študije.
- Fajfar Simona (2021). *Ne stari in ne starostniki, ampak starejši*. Delo (4. 10. 2021)
- Ferraro F. Kenneth (2018). *The gerontological imagination: An integrative paradigm of aging*. New York: Oxford University Press.
- Gerdina Otto (2022). Stari, starejši, seniorji, starostniki ali ostareli? Sociološki razmislek o terminološki zagati. V: Ignjatović Mirosljub, Mrčela Aleksandra Kanjuo in Kuhar Roman (ur.): *Socio-ekološka transformacija*. Slovnsko sociološko srečanje – Ljubljana 4. in 5. november 2022. V: <https://www.sociolosko-drustvo.si/sociolosko-srecanje-2022-socio-ekoloska-transformacija/>.
- Gerdina Otto (2022). *Reprezentacije starosti v slovenskih dnevnih časopisih. Doktorska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Gilleard Chris in Higgs Paul (2010). Aging without agency: Theorizing the fourth age. V: *Aging & Mental Health*, letn. 14, št. 2, str. 121–128.
- Hayflick Leonard in Morehead S. Paul (1961). The serial cultivation of human diploid cell strains. V: *Experimental cell research*, letn. 25, št. 3, str. 585–621.
- Mead George Herbert (1997). *Um, sebstvo, družba*. Ljubljana: Krtina.
- Hojnik-Zupanc Ida (1997). Priprava na upokožitev in starost. V: Hojnik – Zupanc Ida (ur.). *Dodajmo življenje letom*. Ljubljana: Gerontološko društvo Slovenije, str. 3–12.
- Jowell, Roger (2009). *Evropska družboslovna raziskava 2008* (podatkovna datoteka). Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. V: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/ess08/>.
- Katz Stephen (1996). *Disciplining old age: The formation of gerontological knowledge*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Lessenich Stephan (2015). From retirement to active aging: changing images of 'old age' in the late twentieth and early twenty-first centuries. V: Torp Cornelius (ur.). *Challenges of Aging*. London: Palgrave Macmillan, str. 165–177.
- Levy R. Becca in Banaji R. Mahzarin (2002). Implicit Ageism. V: Nelson D. Todd (ur.). *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons*. Cambridge: The MIT Press, str. 49–76.
- Mead George Herbert (1997). *Um, sebstvo, družba*. Ljubljana: Krtina.

- Pečjak Vid (2007). *Psihologija staranja*. Bled: samozaložba.
- Ramovš Jože (2003). *Kakovostna starost: Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Tornstam Lars (2017). *Gerotranscendence: razvojna teorija o dobrem staranju*. Ljubljana: OPRO, Zavod za aplikativne študije.
- Van Dyk Silke (2016). The othering of old age: Insights from postcolonial studies. V: *Journal of Aging Studies*, št. 39, str. 109–120.
- Zbornik F3ŽO (2021). *Zbornik prispevkov strokovnega programa 20. Festivala za tretje življenjsko obdobje*. Ljubljana: Proevent, d.o.o.

Naslov avtorja:

Dr. Otto Gerdina, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Kardeljeva ploščad 4, 1000 Ljubljana, otto.gerdina@fdv.uni-lj.si